

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Helena Debeljak

**Ograjene skupnosti: pojav zaprtih stanovanjskih
skupnosti v svetu in pri nas**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Helena Debeljak

Mentor: doc. dr. Pavel Gantar

**Ograjene skupnosti: pojav zaprtih stanovanjskih
skupnosti v svetu in pri nas**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Zahvaljujem se dr. Pavlu Gantarju za mentorstvo in vso pomoč ter nasvete,
zahvaljujem se družini, ki mi je dajala moralno spodbudo in zaupala vame, in
hvala sostanovalkam v študentskem domu za tolažbo v slabih trenutkih.*

Ograjene skupnosti: pojav zaprtih stanovanjskih skupnosti v svetu in pri nas

Diplomsko delo opisuje stanovanjske soseske z omejenim dostopom, imenovane ograjene skupnosti. Le-te postajajo svetovni fenomen, katerih število vedno bolj narašča. Čeprav se jih povezuje z višjim slojem, postaja preseljevanje v tovrstne soseske trend tudi med ljudmi srednjega in nižjega razreda. Njihova temeljna značilnost je fizična ograjenost, ki ustvarja mejo med javnim in zasebnim prostorom in povečuje nedostopnost v odnosu do preostalega okolja. Nadalje ograjene skupnosti privatizirajo določen javni prostor in s tem ustvarjajo družbeno segregacijo. Vzroki za pojav tega fenomena so mnogi. Na individualni ravni sta glavna vzroka iskanje varnosti in izgubljene skupnosti, širše družbene vzroke pa lahko iščemo predvsem v negativnih posledicah naraščajoče urbanizacije in v ostalih spremembah, ki jih prinaša tako imenovana pozna moderna. V Sloveniji je mnogo sosesk, ki nakazujejo določene značilnosti ograjenosti ali vsaj močne zasebnosti. Ali to dejstvo nakazuje na možnost pojava ograjenih skupnosti v Sloveniji? Za odgovor je potrebno raziskati vzroke nastanka teh sosesk in razumeti družbeno-prostorske trende pri nas.

Ključne besede: stanovanjske soseske, ograjene skupnosti, javni in zasebni prostor, urbanizacija

Gated communities: the emergence of closed residential neighborhoods in the world and in Slovenia

This dissertation discusses residential neighborhoods with limited access, known as gated communities. Gated communities are increasingly becoming a global phenomenon. Although such communities are typically associated with the upper class, the middle and lower class are by no means immune from their growing presence and impact. The fundamental features of such communities are physical barriers, which act as a border between public and private space and exacerbate inaccessibility for those outside these communities. Furthermore, gated communities result in the privatization of public space, which inevitably creates social segregation. There are many reasons that can be attributed to their occurrence. At the individual level, seeking safety and searching for a sense of belonging to a community are the primary reasons; whilst macro-social causes can be associated primarily to so-called "late modernity." In Slovenia there are a number of communities that can be characterized as confined or at least in having strong privacy. In order to assess whether this indicates the possible emergence of gated communities in Slovenia; it is necessary to explore the causes of development of these neighborhoods and to understand the socio-spatial trends in our society.

Key words: residential neighborhoods, gated communities, public and private space, urbanization

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 HIPOTEZE	7
1.2 METODOLOGIJA	7
2 OGRAJENE SKUPNOSTI	8
2.1 OPREDELITEV POJMA	8
2.2 TIPOLOGIJA OGRAJENIH SKUPNOSTI	10
2.3 VZROKI ZA POJAV OGRAJENIH SKUPNOSTI	12
2.3.1 Individualni vzroki	12
2.3.2 Širši družbeni vzroki	13
3 POSLEDICE NARAŠČAJOČEGA POJAVA OGRAJENIH SKUPNOSTI	15
4 ALTERNATIVE OGRAJENIM SKUPNOSTIM	18
5 OGRAJENE SKUPNOSTI V SLOVENIJI	21
5.1 URBANIZACIJA V SLOVENIJI	21
5.2 PREGLED IZBRANIH SOSESK V LJUBLJANI	22
5.2.1 Mostec	22
5.2.2 Nova Grbina	23
5.2.3 Vila Urbana	24
6 OGRAJENE SKUPNOSTI V SLOVENIJI?	25
6.1 INTERVJUJI	25
6.2 KOMENTAR TABELE IN INTERVJUJEV	27
7 ZAKLJUČEK	31
8 LITERATURA	33

KAZALO SLIK

Slika 5.1: Mostec	22
Slika 5.2: Načrt Nova Grbina	23
Slika 5.3: Vila Urbana	24

KAZALO TABEL

Tabela 6.1: Lastnosti sosesk	27
------------------------------------	----

1 UVOD

Človek kot družbeno bitje že od samega začetka svojega obstoja ustvarja in oblikuje prostor ter ga prilagaja svojim potrebam. Prostor za potrebe bivanja se je oblikoval na neskončno število načinov, nastajale so prostorske entitete od vasic, krajev, mest do ogromnih metropol, znotraj le-teh pa razne soseske, četrti, ulice, itd. Večina družbenega, »človeškega« prostora se je distancirala od naravnega okolja, znotraj družbe pa prihaja tudi do izključevanja določene družbene skupine od ostalega družbenega in ne samo naravnega okolja. Takšno prostorsko izključitev predstavljajo raznorazni družbeni prostori oziroma prostori bivanja od zaporov, komun, do študentskih kampusov in takšnih urbanih oblik bivanja, kot so geto in podobne etnično homogene četrti. V diplomskem delu se bom osredotočila na enega izmed takšnih prostorov bivanja, ki določeno skupino ljudi izključuje pred zunanjim svetom, in sicer ograjene skupnosti. Ograjene skupnosti kot oblika zaprtega bivanjskega prostora so me pritegnile zaradi ene lastnosti, ki jih ločuje od večine podobnih zaprtih prostorov, in sicer tega, da je v tem primeru prostorska izključitev prostovoljna. Zato bom v diplomskem delu skušala predvsem predstaviti vzroke za tovrstno obliko prostovoljnega prostorskega izključevanja, saj lahko sklepamo, da ima vsak družbeni fenomen svoje vzroke v določenih družbenih spremembah.

Na začetku bom ograjene skupnosti definirala in opisala tipologijo ter fizične lastnosti, pri čemer bom opisovala predvsem ograjene skupnosti v Združenih državah Amerike, ker so tam zabeležili ogromen porast tovrstnih skupnosti v zadnjih desetletjih. Nato bom predstavila individualne vzroke, ki ljudi vodijo do odločitve življenja v ograjeni skupnosti, iz tega pa bom poizkušala povezati tovrstne vzroke z večjimi družbenimi spremembami in fenomeni, ki bi lahko vplivali na nastanek potreb in želj ljudi po tovrstni obliki bivanja. Opisala bom, kaj te skupnosti pomenijo za družbo in kaj manifestirajo. Ker je tovrstna prostorska oblika postala že svetovni fenomen, bom predstavila tudi učinke in posledice njenega obstoja za družbo.

V nadaljevanju bom poskušala raziskati, če je trend nastajanja ograjenih skupnosti značilen tudi za Slovenijo, pri čemer bom opazovala izbrane soseske, ki mogoče vsebujejo določene elemente ograjenih skupnosti in ali so tovrstne soseske orientirane navznoter ali navzven k javnemu prostoru.

V zaključku bom predstavila glavne sklepe in ugotovitve ter poskušala predstaviti – mogoče boljše – alternative ograjenim skupnostim in podobnim zaprtim soseskam.

1.1 HIPOTEZE

Glavni namen diplomskega dela je predstaviti in opisati trend grajenja ograjenih skupnosti. Za razumevanje trenda je potrebno razumevanje vzrokov, ki vodijo do pojave obravnavanega trenda. Še bolj zanimivi so razlogi oziroma potrebe, ki na ravni vsakdanjega življenja spodbujajo ljudi, da se selijo v zaprte soseske, vprašanje pa je, ali ograjene skupnosti zadovoljujejo te potrebe.

Pri raziskovanju, ali se v Sloveniji pojavljajo soseske, ki bi jih lahko uvrstili pod ograjene skupnosti, ali vsaj soseske z določenimi elementi zaprtosti, lahko pridemo do ugotovitve, da se trend grajenja zaprtih sosesk pojavlja tudi pri nas. Moja teza je, da zaradi vse večje prevlade zasebnega kapitala v gradnji infrastrukture trend grajenja ograjenih sosesk počasi prihaja tudi k nam.

1.2 METODOLOGIJA

Pri odgovoru na raziskovalno vprašanje si bom pomagala predvsem s preučevanjem sekundarne literature, predvsem z raziskavami, ki sta jih opravila Edward James Blakely in Mary Gail Snyder v ograjenih skupnostih po Združenih državah Amerike, ter s pregledom drugih člankov in monografij na to temo.

Pri raziskovanju ne/pravilnosti moje teze, se bom poleg pregleda literature o trendih grajenja sosesk pri nas zanašala predvsem na lastne ogleds sosesk in preučevanja morfoloških značilnosti le-teh. Pomagala si bom tudi s pregledom dokumentov o soseskah, kot so razni zazidalni načrti ... Nadalje bom podatke pridobila iz intervjujev, in sicer enega intervjuja s prebivalcem določene soseske. S tem bom pridobila podatke o soseski s strani nekoga, ki tam živi. Drugi intervju bom opravila z določenim strokovnjakom s področja grajenja sosesk, tako da bom pridobila strokovni vpogled v stanje grajenja sosesk v Sloveniji.

2 OGRAJENE SKUPNOSTI

2.1 OPREDELITEV POJMA

Ograjene skupnosti¹ so vrsta zasebnega bivalnega okolja z omejenim dostopom. Dostop do teh območij je za širšo javnost omejen z različnimi fizičnimi preprekami, največkrat so to zidovi, ograje, žive meje, in je ponavadi mogoč le preko enega ali dveh vhodov oziroma vrat, ki jih nadzorujejo varnostniki. Blakely in Snyder ograjene skupnosti opišeta takole: »Ograjene skupnosti so stanovanjska območja z omejenim dostopom, v katerih je normalno javni prostor privatiziran. So varovani okoliši s planiranimi pregradami, ponavadi zidovi ali ograjami, in z nadzorovanimi vhodi, ki so namenjeni preprečevanju prehoda neprebivalcem« (Blakely in Snyder 1999, 2).

Kljub določenim skupnim lastnostim ograjene skupnosti prevzemajo raznolike oblike, velikosti in fizične lastnosti. Samo velikosti ograjenih skupnosti variirajo od nekaj hiš do velikih, bogatih območij z nekaj tisoč hišami. Nekatere tovrstne skupnosti so novejša gradnja, druge so nastale na območju starejših okolišev, ki so jim dodali fizične meje in tako ustvarili ograjeno skupnost. Blakely in Snyder omenjata lokacije ograjenih skupnosti od samega središča mest pa do predmestij, pri tem pa se ograjene skupnosti pojavljajo tako v bogatejših kot revnejših soseskah (glej Blakely in Snyder 1999, 2).

Način in sistem varovanja se razlikuje od ene skupnosti do druge. Vhodi v naselje so lahko nadzirani cel dan z varnostniki v stražarnicah, dostop lahko onemogočajo razna masivna železna vrata ali le preproste elektronske zapornice. Prebivalci tovrstnih naselij v območje vstopajo z elektronskimi identitetnimi karticami, različnimi daljinci ali kodami. Obiskovalce ponavadi identificirajo oziroma »kontrolirajo« varnostniki ali videokamere, ki zabeležijo registrsko tablico avtomobila, v nekaterih primerih pa tudi obraze obiskovalcev. Znotraj same skupnosti nadzor poteka preko različnih najetih profesionalnih varnostnih organizacij in varnostnikov, ki nadzor opravljajo peš ali v avtomobilih (glej Low 2003, 12).

Poleg ograjenosti in nadzora je potrebno omeniti še dve pomembni lastnosti ograjenih skupnosti, ki ju izpostavljajo raziskovalci. Ena lastnost je obstoj različnih prostorov, ki ponujajo

¹ Gated communities

storitve in udobnosti od trgovin, frizerskih salonov, teniških in golf igrišč, zelenih površin, bazenov itd. Druga lastnost večine ograjenih skupnosti je, da v mnogih primerih omejujejo ali preprečujejo dostop do odprtega, javnega prostora², ki je bil sprva namenjen širši javnosti. Ti prostori so lahko ulice, parki, reke, jezera, igrišča, pešpoti, celo plaže, skratka vso okolje, ki bi brez ograjenosti spadalo v javni, vsem dostopen prostor.

Prve ograjene skupnosti v Ameriki so se pojavile na območju Kalifornije, Teksasa in Arizone, predvsem zato, ker so ti kraji privlačni zaradi toplih vremenskih razmer. Samo v Kaliforniji predstavljajo ograjene skupnosti eno tretjino vseh skupnosti. Število ljudi, ki prebiva v ograjenih skupnostih v celotni Ameriki, je do leta 1998 naraslo na šestnajst milijonov (glej Low 2003, 15). Po demografskih lastnostih v ograjenih skupnostih prevladujejo predvsem premožnejši belci, v manjšem procentu pa prebivalce ograjenih skupnosti sestavljajo tudi srednji razred belcev in ljudje španskega izvora. Redki predstavniki ograjenih skupnosti pa so Afro-američani.

Ograjene skupnosti se širijo tudi izven Amerike, postajajo globalni trend, ki izhaja iz prvotnega modela ograjenih skupnosti iz Združenih držav Amerike, vendar na njih vplivajo različne socio-zgodovinske okoliščine in kulturne tradicije.

² S tem je mišljen fizični javni prostor kot načrtovano zgrajeno okolje ali naravno okolje.

2.2 TIPOLOGIJA OGRAJENIH SKUPNOSTI

Tipologijo ograjenih skupnosti sta izdelala Blakely in Snyder na podlagi raziskovanja ograjenih skupnosti v ZDA v letu 1994. Prepoznala sta tri različne oblike tovrstnih okolij, in sicer *statusne ograjene skupnosti (lifestyle gated communities)*, *elitne ali prestižne ograjene skupnosti (elite gated communities)* ter *ograjene varnostne cone (security zones)* (glej Blakely in Snyder 1999, 38). Avtorja opozarjata, da so te oblike idealno tipske in da v realnosti najdemo ograjene skupnosti, ki lahko vsebujejo tudi lastnosti dveh tipov. Vse te tri vrste so na nekakšen način ločene od okolice, razlikujejo se pa predvsem po motivaciji, ki vodi ljudi, da se vselijo v skupnost, ter fizičnih lastnostih. Skratka, vsak od teh tipov ograjenih skupnosti odraža različne vrednote in potrebe stanovalcev.

Statusne ograjene skupnosti primarno zadovoljujejo potrebo po privatnosti, izključenosti, omogočajo določene ugodne storitve in tudi zagotavljajo varnost. Delijo se na *upokojske skupnosti, golf skupnosti in prostočasovne skupnosti ter nova suburbana mesta*. Primer upokojske skupnosti je Sun City, poseljujejo jih pa predvsem upokojski srednjega in višjega srednjega razreda, ki si želijo predvsem mirnega bivanja in tega, da jim okolica ponuja rekreativna območja in prostore za preživljanje prostega časa.

Golf skupnosti in prostočasovne skupnosti – primer Blackhawk Country Club blizu San Francisca – so namenjene predvsem tistim, ki se radi družijo ob golfu in ostalih dejavnostih. Poznane so predvsem po raznih klubih in društvih, ki združujejo prebivalce. Nova suburbana ograjena mesta so največje ograjene skupnosti, saj v večini primerov obsegajo več tisoč hišnih enot in vključujejo tudi razne trgovinske, komercialne in industrijske aktivnosti oziroma storitve (glej Blakely in Snyder 1999, 40). Takšna suburbana naselja so sicer obstajala že prej, novost je le v tem, da so ograjena. Primer takšne skupnosti je Irvin Ranch v Orange County, California. Skratka, statusne ograjene skupnosti privlačijo predvsem tiste, katerih prioriteta je dostop do privatnih storitev in dokaj homogeno, mirno okolje.

Elitne ograjene skupnosti, kot pove že ime, so prestižna območja namenjena višjemu sloju in zvezdnikom, čeprav po raziskavah Blakelya in Snyderjeve obstajajo tudi skupnosti, ki imitirajo elitne skupnosti in se oglašujejo pod tem statusom, v resnici pa so srednje razredni okoliši. Resnične elitne skupnosti so najstarejša oblika ograjenih skupnosti v ZDA, njihovo

število pa še narašča. Cilj teh skupnosti je predvsem zadovoljiti potrebo po izključenosti, homogenosti, stabilnosti in ohranjanju statusa ter zemljiških vrednosti. Kot vse ostale ograjene skupnosti, so tudi te varovane, verjetno še bolj strogo, za razliko od statusnih pa ne vsebujejo toliko storitev in ugodnosti. Blakely in Snyder poudarjata željo prebivalcev po homogeni soseski ter fizični in socialni varnosti, ki ju poleg omejenega dostopa omogoča ravno homogenost prebivalcev (glej Blakely in Snyder 1999, 41).

Ograjene varnostne cone so ograjene skupnosti, ki so poznane po intenzivni zavarovanosti in močno kontroliranem dostopu. Pojavljajo se v raznih oblikah, tako v mestih kot v predmestjih. Tovrstne skupnosti se razlikujejo po tem, da fizične prepreke postavijo sami prebivalci, ne pa javni načrtovalci oziroma urbanisti. Prebivalci se zaradi naraščajočega občutka strahu pred kriminalom in tujimi ljudmi ter prometom zaprejo v nekakšne varnostne cone in blokirajo ulice ter dostope do sosesk. S tem želijo zavarovati domove, ulice in otroke. Starejša primestna okolja se starajo in tudi urbanizirajo, posledično pa prihaja tudi tam do negativnih posledic povečane urbanizacije³, kar povzroča potrebo po ograjevanju. V nekaterih predelih mest so v določenih okoliših zaprte le določene ulice, tovrstnih delno zaprtih okolišev pa je vse več. Čeprav to niso popolnoma ograjene skupnosti, jih Blakely in Snyder tako poimenujeta, ker so »namerno oblikovani varnostni okoliši, ki omejujejo dostop do javnih prostorov« (Blakely in Snyder 1999, 43). Tovrstne »varnostne« ograjene skupnosti se po raziskavah Blakelya in Snyderjeve pojavljajo v vseh statusnih razredih in v vseh območjih in večjih mestih od Los Angelesa do New Yorka. Kakor koli, avtorja menita, da tudi če ne bi bilo nujno, potreba po »samoograjevanju« pred ostalim svetom obstaja (glej Blakely in Snyder 1999, 42). Vzroke za tovrstne potrebe v tem in ostalih tipih ograjenih skupnosti bom natančneje predstavila v nadaljevanju.

³ Urbanizacijo se v splošnem razume kot razraščanje mest (velikost) in naraščanje (številčnost) mestnega prebivalstva (Uršič, Hočevvar 2007: 8).

2.3 VZROKI ZA POJAV OGRAJENIH SKUPNOSTI

Pojav ograjenih skupnosti je posledica tako individualnih motivov in vzrokov kot širših trendov in sprememb v družbi. Za začetek bom predstavila individualne vzroke in motive, ki so vodili prebivalce ograjenih skupnosti pri njihovi odločitvi za življenje znotraj ograj in zidov. Pri tem se bom nanašala na osemletno etnografsko raziskavo, ki jo je opravila ameriška antropologinja Setha Low v številnih ograjenih skupnostih v zveznih državah New York in Teksas v ZDA. Z intervjuji prebivalcev ograjenih skupnosti je ugotovila individualne vzroke za preselitev v ograjeno skupnost, ki so jih intervjuvanci sami označili za ključne.

2.3.1 Individualni vzroki

Zakaj živeti v ograjenih skupnostih? Po raziskavah Sethe Low je večina rezidentov kot razlog navedla »željo po varnosti, zanesljivosti, skupnosti in prijaznosti kot tudi željo živeti blizu ljudi s podobnimi lastnostmi zaradi strahu pred tujci in kriminalom ...« (Low 2003, 9). V knjigi *Behind the gates* Setha Low predstavi izsledke in ugotovitve intervjujev, opravljenih z rezidenti ograjenih skupnosti. Individualni in psihološki motivi se nanašajo tako na iskanje skupnosti in občutka pripadnosti soseski kot na iskanje varnega in mirnega okolja za vzgojo otrok, kjer naj bi bili odmaknjeni od kriminala in nevarnega prometa, pa tudi iskanje idealnega okolja za življenje v starosti in upokojitvi. Določeni rezidenti so kot vzroke za priselitev v ograjeno skupnost navedli tudi ohranjanje visoke vrednosti, ki naj bi jo imele posesti in nepremičnine znotraj ograjenih skupnosti, ter preskrbljenost s raznimi storitvami in zasebno, nedržavno vodstvo. Ograjene skupnosti spadajo pod vodstvo privatnih združenj, ki skrbijo za vrednost posesti in predvsem preprečujejo vmešavanje individualnih prebivalcev in lokalne samouprave v zadeve znotraj določene ograjene soseske. Tovrstna združenja vodijo posamezno sosesko in njene posesti preko kodeksa, ki narekuje dolžnosti, pogoje in omejitve⁴, skratka pravila, ki se jih mora držati vsak dom znotraj ograjene skupnosti.

Klaus Frantz kot glavne motive za življenje v ograjeni skupnosti prepoznava potrebo po varnosti in strah pred kriminalom ter ohranjanje vrednosti nepremičnin in dostop do raznih storitev (glej Frantz v Low 2003, 23). Blakely in Snyder kot najbolj pogost in najpomembnejši motiv izpostavljata predvsem željo po varnosti in željo po skupnosti, pa tudi

⁴ CC&R – covenants, conditions, restrictions

željo po ohranjanju statusa in prestiža (Blakely in Snyder 1999). Tovrstni motivi se izražajo v obstoju različnih tipov ograjenih skupnosti, vse te motive pa lahko po njunem mnenju postavimo pod skupni imenovalec, in sicer željo prebivalcev po kontroli nad svojim življenjem. Sanchez, Lang in Dhavale pri preučevanju prvega popisa ograjenih skupnosti v ZDA omenjajo obstoj ograjenih skupnosti, v katerih prebivajo najemniki z nižjimi dohodki. Preseljevanje nižjega sloja v ograjene skupnosti pojasnjujejo z dejstvom, da večino k temu vodi potreba po varnosti. Ograjene skupnosti tako delijo na dva tipa, na tiste, ki temeljijo na potrebi prebivalcev po ohranjanju statusa, in na tiste, ki naj bi zagotavljale varnost (Sanchez in drugi 2005).

2.3.2 Širši družbeni vzroki

Individualni motivi in potrebe po kontroli nad življenjem, po varnosti in ponovnem doživetju občutka skupnosti izhajajo iz nekakšnih večjih družbenih sprememb. Družbeni vzroki, ki vodijo ljudi k prostovoljnemu zapiranju v soseske za zidovi, so predvsem spremembe v samem ustroju družb razvitega sveta. Sodobna družba, ki prehaja iz moderne v pozno moderno ali postmoderno, je namreč družba mnogih sprememb, ki se kažejo v pojavih, kot so globalizacija, urbanizacija, razvoj novih tehnologij, razmah kapitalizma in še mnogih drugih. Tovrstni pojavi sodobne kompleksne družbe vplivajo tako na izgubo tradicionalne skupnosti in socialnih vezi kot na pojav tveganja in strahu pred naraščajočim kriminalom in revščino.

Na primer Tönnies govori o prehodu iz manjših, močno povezanih skupnosti (*gemeinschaft*), v manj povezane družbe, ki jih imenuje *gesellschaft* (glej Tönnies v Filipović 2007, 6). Maša Filipović ugotavlja, da je »za skupnost značilna izrazito močna kohezivnost in konsenz, njena osnova pa sta prostorska in psihična bližina« (Filipović 2007, 6). Družbene vezi po njenem mnenju v pozni moderni postajajo vedno bolj šibke, pri čemer s tem misli na vse bolj šibko družbeno kohezijo, ki jo definira kot: »povezanost med ljudmi, na tisto, kar nas združuje, povezuje in iz skupine posameznikov ustvarja družbo ...« (Filipović 2007, 9). To dejstvo prepozna veliko analitikov, na primer tudi Putnam, ki v svojem članku *Bowling alone* opisuje upadanje socialnega kapitala v Združenih državah Amerike. Po definiciji Roberta Putnama socialni kapital predstavlja »obliko družbene organizacije, sestavljene iz socialnih omrežji, norm in zaupanja, ki omogoča sodelovanje in uskladitev družbenega delovanja na takšen način, da imajo vsi koristi« (Putnam 1995, 65). Socialni kapital kot tak zelo pozitivno

vpliva na določeno skupnost ali družbo. Pri preučevanju socialnega kapitala v obliki civilnih združevanj je potrdil tezo, da je ameriški socialni kapital v obliki tovrstnih združevanj v zadnji generaciji močno upadel. S tem se zmanjšuje tudi nivo zaupanja v družbi, prav tako pa se rahljajo socialne vezi. Skratka, s preseljevanjem v soseske, kot so ograjene skupnosti, si ljudje želijo obnoviti šibke socialne vezi in spet poiskati izgubljeno, povezano skupnost.

Povečan strah pred kriminalom in iskanje varnega življenja s preseljevanjem v ograjene skupnosti lahko pojasnimo z negativnimi pojavi, ki jih v družbi ustvarja naraščajoča urbanizacija. Le-ta naj bi povzročala vedno večjo stopnjo kriminala in revščine ter tako med prebivalci mest ustvarjala občutek strahu. Strahove v urbanih prostorih ustvarjajo tako imenovani urbani neprimernosti, to so »vsi tisti, ki so 'zunaj'«, ki le prehajajo skozi mesto in so (zaradi svoje nezasidranosti in nestanovitnosti) postali glavna tarča strahov« (Aleksić 2002, 188). Premagovanje teh strahov in izogibanje negativnim platem naraščajoče urbanizacije se vse bolj dosega s prostovoljnim izključevanjem iz javnega življenja in zapiranjem v ograjene skupnosti, ki naj bi bile nekakšne varne enklave. Zukinova v tem vidi »kupovanje« zasebne zaščite in podpiranje zasebne industrije, s tem pa grožnjo javnemu življenju (Zukin v Aleksić 2002, 189). Skratka, v sodobnih urbaniziranih družbah prihaja do privatizacije življenja in ustvarjanja skupnosti z mejami, pri čemer te skupnosti ščitijo najeti zasebni varnostniki ali zidovi. Na račun tovrstnih zaprtih zasebnih sosesk se javni prostor privatizira in zmanjšuje (glej Zukin v Aleksić 2002, 189).

3 POSLEDICE NARAŠČAJOČEGA POJAVA OGRAJENIH SKUPNOSTI

Skratka, ograjene skupnosti so s strani urbanih planerjev promovirane kot idealni prostori, ki ustvarjajo in ohranjajo varno, mirno okolje in občutek skupnosti, prijazno sosesko in življenje med podobnimi ljudmi. Ljudje se v tovrstne soseske preseljujejo, da bi obudili, doživeli, obdržali skupnost in občutke pripadnosti določeni skupini. Tukaj se pojavi vprašanje, če zapiranje za zidovi lahko ustvari skupnost ali vsaj občutek skupnosti. Blakely in Snyder menita, da fizične lastnosti prostora vplivajo na izkušnje, občutke in obnašanje ljudi (Blakely in Snyder 1999). Pri preučevanju, ali ograjene skupnosti tudi dejansko ustvarjajo skupnost ljudi, razumemo skupnost v smislu »skupnih vrednot, ki so izražene preko navezanosti na določen prostor in ljudi znotraj tega prostora« (Blakely in Snyder 1999, 35). Skupnost se ustvarja preko dejstva, da si ljudje nekaj delijo, bodisi skupen teritorij, vrednote, izkušnje, usodo, javen prostor ter podporne strukture (glej Blakely in Snyder 1999, 33). Skupnost naj bi bila sestavljena iz občutka skupnosti, kar se nanaša predvsem na občutek pripadnosti, kot tudi iz skupnosti kot javne participacije in medsebojnega sodelovanja. Blakely in Snyder govorita o zasebnem in javnem »obrazu« skupnosti (glej Blakely in Snyder 1999, 34). Ograjene skupnosti naj bi ustvarjale takšno skupnost, sploh skupno življenje v natančno zamejenem teritoriju s podobnimi ljudmi naj bi ustvarjalo močan občutek pripadnosti, privatna samouprava v obliki združenja in skupnih dolžnosti pa naj bi spodbujala prebivalce k močni participaciji v zadevah soseske. Vendar pa raziskovalca ugotavljata, da ograjene skupnosti same po sebi ne ustvarjajo močnejših vezi, ampak jih samo podpirajo preko določenih dejavnikov, kot so zidovi in skupna privatna samouprava. Kljub podpornim »stebrom« in ugodnim okoljem za ustvarjanje skupnosti, se v tovrstnih soseskah ustvarja prej zadovoljstvo in identifikacija s prostorom kot pa dejanska participacija in občutek pripadnosti (glej Blakely in Snyder 1999, 130). Vendar pa sta zadovoljstvo in identifikacija »le enosmerna povezava z določeno skupino, medtem ko participacija in pripadnost predstavljata resnično dvosmerno povezavo, ki ustvarja skupnost« (Blakely in Snyder 1999, 130).

V raziskavi, ki sta jo opravila Blakely in Snyder, sta predstavila varnost kot primarni motiv preseljevanja v ograjeno skupnost. V Ameriki strah pred kriminalom in ostalimi negativnimi posledicami pretirane urbanizacije strmo narašča, ljudje pa se pred svojimi strahovi skrivajo na raznorazne načine, med drugimi tudi z zapiranjem v ograjene soseske. Velika večina

prebivalcev ograjenih skupnosti verjame v moč zidov in ograd, ki naj bi zmanjšale stopnjo kriminala znotraj ograjene skupnosti. Takšnih je po raziskavah Blakelyja in Snyderjeve kar 80 procentov. Vendar pa raziskovalca opozarjata, da v ograjenih skupnostih večina prebivalcev čuti le večji občutek varnosti, dejansko pa naj ne bi bili bolj varni od tistih »zunaj«. Stopnja kriminala je v ograjenih skupnostih lahko nekoliko nižja, vendar pa sama ograjenost soseske še ni zagotovilo, da je soseska popolnoma varna. Setha Low preko podatkov, pridobljenih iz intervjujev, ugotavlja, da se prebivalci sami zavedajo, da njihova soseska ni tako težko dostopna. Vendar jim kljub temu zidovi dajejo občutek varnosti (Low 2003). Sanchez, Lang in Dhavale opozarjajo, da so ograjene skupnosti v nekaterih primerih lahko celo bolj ranljive, saj se prebivalci zaradi zidov in najetih varnostnikov nekako preveč »sprostijo« in niso dovolj pozorni na dogajanje v soseski (glej Sanchez in drugi 2005, 283). Wilson-Doengesova je v svoji raziskavi primerjala ograjene in neograjene soseske tako višjega kot nižjega sloja in prišla do ugotovitev, da se samo prebivalci bogatejših ograjenih skupnosti počutijo rahlo varnejše v primerjavi s prebivalci neograjnih sosesk, medtem ko v ograjenih skupnostih nižjega razreda ne prevladuje nič kaj večji občutek varnosti kot v neograjnih skupnostih. Isto velja za ugotovitve glede stopnje kriminala v obeh tipih ograjenih skupnosti v primerjavi z neograjnimi (Wilson-Doenges 2000).

Skratka, ograjene skupnosti v večini primerov dajejo samo lažen občutek varnosti in tudi skupnosti ter ne dosegajo tega, kar v oglaševanju obljublajo. Kakšne učinke imajo tovrstne soseske na družbo in kaj je tisto, kar v resnici ustvarjajo, če ne varnega okolja in tradicionalne skupnosti?

Hiter porast ograjenih skupnosti v ZDA lahko povežemo s samim dejstvom, da so prebivalci te države močno razdeljeni po sloju in rasi. Velike demografske in družbene spremembe, kot so imigracije in urbanizacija, so vplivale na to, da se rešitve iščejo v separaciji, razlikovanju, izključevanju in poudarjanju varnosti. Pobeg pred problemi urbanega življenja se je sprva dosegal z naraščajočo suburbanizacijo⁵. Sčasoma so se suburbana naselja urbanizirala in se začela soočati s patologijami veliki mest (Blakely in Snyder 1999), rešitev pred temi negativnostmi pa se je začela dosegati z razvojem ograjenih skupnosti. Tako kot prej suburbana naselja, zdaj ograjene skupnosti predstavljajo prostorsko ločenost različnih družbenih skupin, kar vodi v razdrobljenost družbe. S tem ko različni sloji družbenih skupin

⁵ Selitev prebivalstva iz mest v predmestja in obmestja (Uršič, Hočevvar 2007).

živijo v ločenih soseskah, se ustvarja pomanjkanje kooperacije in solidarnostnih vezi med družbenimi skupinami. Prostorska ločenost pa nedvomno vodi tudi v druge oblike segregacije, na primer ekonomsko. Ločenost in izolacija ene skupine ljudi od druge pripelje tudi do zmanjšane dostopa »izločene« skupine do služb, dobrih šol in kvalitetnih javnih storitev, skratka do kakovostnega življenja (glej Blakely in Snyder 1999, 149). S tem se še bolj povečuje razlika med bogatimi in revnimi. Ograjene skupnosti tako ustvarjajo prostorsko diskriminacijo in »vse bolj izolirajo revne soseske od javnega prostora, trga dela in socialnega trga ter od koristi družbe nasploh« (Blakely in Snyder 1999, 153).

Nadalje, ograjene skupnosti mnogim onemogočajo dostop do javnega prostora, kot so parki, plaže, sprehajališča in usmerjajo promet na sosednje soseske. Čeprav vrednosti nepremičnin znotraj ograjene skupnosti po raziskavah niso nič bolj stabilne od nepremičnin v ostalih soseskah, pa naj bi vplivale na zmanjšano vrednost nepremičnin bližnjih neograjanih sosesk. S tem ko določene skupine ljudi rešujejo težave sodobne družbe z ograjevanjem sosesk, se vedno bolj povečuje reševanje problemov na lokalni ravni, medtem ko so regionalni in celo nacionalni problemi zanemarjeni. Prihaja do zanemarjanja in umikanja od javne sfere, kar onemogoča razvoj povezane civilne družbe (Blakely in Snyder 1999). Ograjene skupnosti same po sebi ne povzročajo razdrobljenosti in družbene segregacije, ampak so pokazatelj tovrstnih trendov v sodobnih družbah (glej Blakely in Snyder 1999, 156).

Turner ograjene skupnosti vidi kot prostore nemobilnosti, ki jih povzroča naraščajoča ksenofobija v globaliziranem svetu (Turner 2007). Z ograjenostjo in nemobilnostjo tovrstne soseske preprečujejo prost pretok ljudi, s tem pa zmanjšujejo možnost socialnih interakcij med različnimi skupinami, kar spet na makro ravni preprečuje oblikovanje nekakšne splošne skupnosti in socialne kohezije v družbi.

Po Forrestu in Kearnsu ograjene skupnosti ustvarjajo notranjo, lokalno kohezijo na račun vedno večje razdrobljenosti »zunanje« družbe (Forrest in Kearns 2001). Pa tudi skupnost znotraj ograjanih sosesk je le oglaševano »blago« nepremičninskega trga, v realnosti pa prihaja le do osamitve neke določene skupine ljudi pred zunanjim svetom, ki predstavlja »svet nevarnosti in tveganj«. To pa so »z vidika družbene kohezije, ki naj bi temeljila na pozitivnih vrednotah strpnosti, altruizma, na sprejemanju novega in drugačnega, negativni procesi« (Filipović 2007, 79).

4 ALTERNATIVE OGRAJENIM SKUPNOSTIM

Razumljivo je, da v času hitrih sprememb in negotovih posledic, povečane urbanizacije in z njo kriminala in revščine, ljudje iščejo spremembe na način zapiranja v nekatere varne »utrdbe«. Konec koncev so takšne prakse značilne za celotno zgodovino človeštva, saj je ena glavnih potreb človeka od vekomaj potreba po kontroli nad okoljem. Pravica do varnega bivanja, do življenja v povezani skupnosti in do ohranjanja stabilne vrednosti nepremičnin ter pravica do kvalitetnih storitev in infrastrukture bi morale, po mnenju Blakelya in Snyderjeve, biti univerzalne pravice za vse, ne le za tiste, ki imajo možnost živeti v ograjeni skupnosti (glej Blakely in Snyder 1999, 160). Zato predlagata alternativne prostorske prakse, ki naj bi ponujale rešitev pred problemi sodobne družbe.

Ograjene skupnosti s pomočjo fizičnih preprek in najetih varnostnikov dosegajo vsaj občutek varnosti in preprečujejo kriminal. Skrb za varnost lastne soseske predajajo v roke profesionalcem in industriji zasebne varnosti, medtem ko sami ne čutijo potrebe prevzeti skrb za dobrobit soseske. Glavni cilj prebivalcev in planerjev ograjenih skupnosti je zavarovati lastna življenja, pri čemer samo dejstvo, da tovrstne soseske spodbujajo privatizacijo, izključitev in družbeno segregacijo, ni tako pomembno. V tem poglavju bom predstavila alternative ograjenim skupnostim, ki po mnenju mnogih raziskovalcev ravno tako preprečujejo kriminal, vendar ker to dosegajo predvsem z neformalno, socialno kontrolo prebivalcev soseske, ne ustvarjajo nepotrebnih mej med soseskami in posledično med družbenimi skupinami.

Preprečitev kriminala preko okoljskega planiranja je ime za vrsto taktik, ki naj bi preprečile širitev kriminala v določeni soseski. Vključujejo tako neformalne socialne prakse kot tudi fizične prepreke in tehnološki nadzor (glej Blakely in Snyder 1999, 162). Takšne taktike naj bi ustvarile »branljiv prostor⁶« (Newman v Blakely in Snyder 1999), katerega naj bi se doseglo preko teritorialnosti (identificiranje s teritorijem), naravnega nadzora (opazovanje prostora, »oči na ulici«) ter podobe (dobro vzdrževane) soseske (glej Newman v Blakely in Snyder 1999, 163).

⁶ Defensible space

Ograjene skupnosti sicer vsebujejo določene podobne prakse in elemente branljivega prostora, vendar se od tega koncepta razlikujejo predvsem v tem, da nadzor nad sosesko prepuščajo v roke tehnološkim napravam in najetim varnostnikom, namesto da bi nadzor opravljali preko socialne kontrole, torej sami. Ne čutijo nikakršne odgovornosti do ohranjanja varnosti znotraj soseske, zato se ne oblikujejo in ojačajo socialne vezi in skupnost. kot poudarjata Blakely in Snyder: »Izključitev ni isto kot varovanje in ograjene meje same po sebi ne ustvarijo skupnosti, ki bi jih varovala« (Blakely in Snyder 1999, 163).

Pristopi, ki naj bi ustvarili branljiv prostor, pa nasprotno oblikujejo skupnost, saj ustvarjajo socialno interakcijo in medsebojno odgovornost do skupnega prostora oziroma soseske. Pri takšni pristopi gre za dejstvo, da prebivalci s skupnimi močmi (in tudi s pomočjo fizičnih sredstev) varujejo lastno sosesko. Tako se ustvarja skupnost, ki temelji ne samo na skupnem prostoru, ampak tudi na skupni odgovornosti za skrb le-tega.

Cilj ograjenih skupnosti je tudi zmanjšati promet, vendar soseske, ki niso ograjene, to dosega z oblikovanjem ulic, ki so namenjene tako vozilom kot pešcem. Ulice so oblikovane na takšen način, da ne dajejo videza cest. Ponavadi niso asfaltirane, nimajo ločenega pločnika za pešce in so vijugaste, da upočasnijo hitrost vozil. Takšne vrste kontrola prometa se ravno tako nanaša na neformalno kontrolo vseh prebivalcev soseske, kar jih postavlja pred nekakšno skupno odgovornost do lastne varnosti.

Blakely in Snyder predstavita tudi koncept »vzdrževanja skupnosti«, ki se nanaša na medsebojno zavzetost vseh prebivalcev do reševanja okoljskih, socialnih in ostalih problemov svoje skupnosti (Blakely in Snyder 1999). Cilj tovrstnega delovanja je zagotoviti kvalitetno javno in zasebno življenje vseh v skupnosti, pri tem pa ni v ospredju le zadovoljevanje trenutnih potreb, ampak tudi skrb za ugodno življenje vseh prihodnjih prebivalcev v soseski. Tovrstne soseske oziroma skupnosti so prepoznavne po skrbi vseh prebivalcev do okolja, po močnem sodelovanju vseh pri fizičnem oblikovanju soseske, po enakopravnem dostopu vseh do raznih storitev in po številnih javnih prostorih, ki so namenjeni srečevanju in druženju (glej Blakely in Snyder 1999, 169).

Vendar pa so težave s kriminalom v soseski družbene narave, zato mnogi kritiki zavračajo fizične strategije (načrtovanje, spreminjanje prostora) pri reševanju problemov, ampak poudarjajo uspešnost socializacijskih strategij (glej Sendi 2007, 129). Fizični ukrepi so

uspešni le pri reševanju težav s prometom. Fizične in socializacijske strategije je pri izboljševanju stanja v soseski potrebno kombinirati, saj imajo fizične strategije kratkoročne, socializacijske pa dolgoročne pozitivne učinke (glej Sendi 2007, 134).

Ograjene skupnosti pa se takšnih strategij ne poslužujejo v dovolj veliki meri, da bi lahko ohranjale skupnost in vezi med ljudmi. Zaradi močne privatiziranosti in izključevanja težko dosegajo tovrstne cilje. Po mnenju Blakelyja in Snyderjeve so zaradi strogih pravil in omejitev premalo fleksibilne in se ne poslužujejo holističnih rešitev, ki bi oblikovale skupnost ljudi in močne sosedske vezi (glej Blakely in Snyder 1999, 169). Definitivno pa pri tem niso v pomoč najeti varnostniki in visoki zidovi.

5 OGRAJENE SKUPNOSTI V SLOVENIJI

5.1 URBANIZACIJA V SLOVENIJI

Preden podrobno predstavim značilnosti izbranih sosesk⁷ v Sloveniji, naj na kratko opišem proces urbanizacije Slovenije oziroma Ljubljane. Urbanizacijo v Sloveniji »močno zaznamuje odsotnost velikega mesta in velike strnjenosti poseljenih območji, kar bi pospeševalo njeno dinamiko« (Uršič, Hočevar 2007, 31). Za Slovenijo sta tako »značilna razpršen vzorec poselitve in bistveno manjša urbana območja ...« (Uršič, Hočevar 2007, 31). Urbanizacijo v Sloveniji najbolje opiše termin podurbanizacija, ki je posledica intenzivne socialistične industrializacije (Uršič, Hočevar 2007). Za podurbanizacijo je značilno »neskladje med hitrostjo naraščanja delovnih mest v industriji in naraščanjem urbanega prebivalstva ...« (Uršič, Hočevar 2007, 50). Večina ljudi, ki se je zaposlila v naraščajoči industriji, se ni množično selila v mesta, ampak je ostala na podeželju. Tako je za Slovenijo bolj značilno bivanje v individualnih hišah in velikih parcelah, ki so locirane na podeželju ali obrobju mesta, kot pa bivanje v stanovanjih v središču mesta. S tem se je ohranjala večja pomembnost manjših naselij od večjega, metropoliziranega območja.

Suburbanizacija je v Sloveniji potekala kot posledica dejavnikov, ki so omejevali urbanizacijo, ne pa zaradi prevelike nasičenosti mest (glej Uršič, Hočevar 2007, 52), saj do te niti ni prišlo. Ljubljana se ni nikoli metropolizirala, niti razvila urbane kulture. Tako je za Slovenijo značilen suburban presežek in urbani primankljaj (Uršič, Hočevar 2007). Razlogi za tovrstna pojava so:

... prostorska politika zmernega policentrizma, sorazmerno dobra dostopnost (obvladljiva, kratka vožnja na delo), pomanjkanje bivanjskega fonda v mestih (vključno z netransparentnimi kriteriji pridobivanja »stanovanjskih pravic«), sorazmerno cenena gradnja enostanovanjskih lastniških hiš v izvornih krajih bivanja na podeželju v primerjavi z nakupom stanovanja v mestu, socialne in ekonomske okoliščine krepitve fenomena polkmetstva in nenazadnje, delno tudi kot posledica navedenih razlogov, odpor ljudi do življenja v gosto naseljenih območjih (Uršič, Hočevar 2007, 56).

⁷ Po SSKJ je soseska zaokrožen stanovanjski del v mestu z objekti, potrebnimi za vsakdanje življenje.

Mnoge raziskave so pokazale, da Slovenci preferirajo življenje v hišah in na vaseh, ki so dojete kot »osnove družbeno-kulturne celice, iz katerih raste slovenska kultura« (Uršič, Hočevár 2007, 62). Uršič in Hočevár omenjata tudi rezultate raziskave Re-Urban Mobil, ki odkriva celo želje mestnih prebivalcev po zapiranju v lastno skupnost oz. potrebo po zapiranju navznoter v odnosu do zunanje družbe (glej Uršič, Hočevár 2007, 76). Skratka, v Sloveniji je ruralno bolj vrednoteno od urbanega, tovrstni protiurbani občutki pa zavirajo procese urbanizacije in onemogočajo nastanek urbanega mesta oziroma metropole (Uršič, Hočevár 2007).

5.2 PREGLED IZBRANIH SOSESK V LJUBLJANI

S preučevanjem treh ljubljanskih sosesk oziroma stanovanjskih kompleksov bom skušala ugotoviti, ali le-te kažejo značilnosti ograjenih skupnosti, torej ali so v odnosu do »zunanjega sveta« odprte navzven ali navznoter in kakšni so vzroki za nastanek takšnih sosesk pri nas, če pa se urbanizacija ni razvila v polni meri, torej tudi ne negativne posledice urbanizacije, ki so glavni razlog za nastanek ograjenih skupnosti drugje po svetu oziroma v ZDA, kjer so najbolj pogoste.

5.2.1 Mostec

Slika 5.1: Mostec

Vir: IMOS .2010.

Ena izmed izbranih sosesk je stanovanjska soseska Mostec ob Koseškem bajerju, ki se razprostira na desetih hektarjih ozemlja, obsega pa približno petsto dvajset stanovanjskih enot, v obliki blokov in vrstnih hiš. Soseska je umeščena v mejni del mesta, kjer se naravni

zaledni sistem prepleta z urbano strukturo. Objekti so z rahlimi odkloni nanizani vzporedno, kar ustvarja monoton videz soseske. Tipi objektov so mešani od blokov, hiš v bloku, vrstnih hiš do atrijskih hiš. Odprt prostor znotraj soseske je namenjen le pešcem in interventnim potem, vendar so slednje ločene od pešpoti. Motorni promet je popolnoma ločen od soseske, parkirišča pa so večinoma podzemna oziroma ob zunanjem obodu soseske. Soseska je s treh strani obdana z naravnimi površinami (Šišenski hrib, Koseški bajer), bližnje prometnice pa so Celovška cesta, Večna pot in obvoznica (Rebernik 2006).

5.2.2 Nova Grbina

Slika 5.2: Načrt Nova Grbina

Vir: Nova Grbina .2010.

Stanovanjska soseska Nove Grbine se nahaja na Cesti na Brdo. V soseski so štirje objekti z nad tristotimi stanovanji in razni poslovni prostori. V soseski je šeststo oseminsedemdeset stanovalcev. Največja vrednota pri urbanističnem oblikovanju soseske je bila zasebnost, zato so štirje objekti v soseski postavljeni v obliki črke U, torej kot zaključena enota, pri čemer je prostor med njimi, notranji park, popolnoma zaseben in namenjen le stanovalcem. Skratka, soseska je zasnovana po modernem arhitekturnem pristopu »zaokrožene celote«, pri čemer poslopja, razporejena v obliki črke U, predstavljajo okvir soseske. Promet je iz notranjega dela soseske izključen, parkirišča pa so urejena v podzemnih garažah. Poslovni prostori trgovinskih in storitvenih dejavnosti se nahajajo ob in tudi v soseski in so namenjeni prebivalcem soseske. V samem naselju je poskrbljeno tudi za varnost stanovalcev, ki jo zagotavlja varnostna služba. Dostop v notranjost soseske je mogoč skozi enoten receptorski vhod, z avtomobilom pa skozi kletne garaže in parkirišča.

5.2.3 Vila Urbana

Vila Urbana je luksuzen stanovanjski kompleks v središču Ljubljane, s tremi objekti, v katerih je skupaj dvainosemdeset stanovanj in nekaj poslovnih prostorov. Kompleks je umeščen med že oblikovano urbanistično strukturo in sledi že prisotnim gradbenim linijam. Stavbni bloki – vile so postavljeni nad oziroma za javnim poslovnim delom. Soseska se poleg luksuznih stanovanj in lepega razgleda ter odlične lokacije odlikuje (in razlikuje od večine drugih) po dejstvu, da so stanovanja varovana štiriindvajset ur. Pri vhodu v stanovanjske objekte deluje tudi posebna služba – *conciierge*, ki služi zagotavljanju raznih nadstandardnih stanovanjskih in servisnih storitev. Soseska poleg prestižnih trgovskih in poslovnih prostorov vsebuje tudi parkirno hišo.

Slika 5.3: Vila Urbana

Vir: MKA nepremičnine . 2010.

6 OGRAJENE SKUPNOSTI V SLOVENIJI?

S tabelo in analizo intervjujev bom prikazala v kolikšni meri tri obravnavane soseske oziroma stanovanjski kompleksi vsebujejo osnovne značilnosti ograjenih skupnosti, kot so opisane v teoriji oziroma v kakšni meri so orientirane navznoter v razmerju do ostalega dela mesta in katero od njih lahko ocenimo kot ograjeno skupnost ali vsaj njeno različico.

6.1 INTERVJUJI

Prvi intervju sem opravila z upokojeno gospo, ki živi v naselju Nova Grbina že sedem let. Pred tem je živela v soseskah oziroma stanovanjskih blokih odprtega tipa. V omenjeno sosesko se je preselila zaradi lokacije, stanovanja z atrijem in tudi zaradi varnosti ter zaprtosti soseske. Po vselitvi je ugotovila, da je soseska večino časa odprta in dostopna za mimoidoče, kar je zanjo dokaj moteče. Vstop v notranje dvorišče je mogoč skozi štiri vrata z vseh strani, ki pa so večino dneva odklenjena, zaklenejo se le ponoči. Tudi varnostnik je v naselju prisoten predvsem od poznega popoldneva ter celo noč. Gospa se v naselju počuti razmeroma varno, čeprav omenja, da je tudi v Novi Grbini prihajalo do raznih vlomov in kraj avtomobilov. V soseski so imeli željo po videonadzoru na registrske tablice avtomobilov, saj v garažo lahko zapelje skoraj vsak, če vozi za določenim stanovalcem, vendar jim to ni uspelo.

Kar se tiče raznih storitev v soseski in njeni neposredni bližini, intervjuvanka meni, da jih je dovolj, da ni potrebno pogosto hoditi v center mesta. Sama soseske ne zapušča veliko predvsem zaradi tega, ker nima veliko potreb, saj je v pokoju. Intervjuvanka pravi, da v Novi Grbini ni oblikovane močne skupnosti med sosedi, odnosi so v večji meri odtujeni. Omenila je, da je bila v ograjeni soseski v Nemčiji, kjer so prebivalci dejansko imeli nekakšen skupen prostor v sredini soseske, kjer so se srečevali (fitnes in bazen), česar v Novi Grbini ni najti. Skratka, intervjuvanka ne čuti velike lojalnosti do soseske in čeprav jo zadeve soseske zanimajo malo bolj kot zadeve celotnega mesta, glede tega ni preveč aktivna. Sicer je članica odbora zbora lastnikov, vendar imajo redke sestanke, kjer je malo udeležениh.

Osebno mnenje intervjuvanke je, da je soseska Nova Grbina fizično lahko dostopna, saj so vrata odprta, pa tudi ograja je nizka. Tujcev v soseski ne bi prepoznala, saj ne pozna vseh

sosedom in ne bi vedela, ali je nekdo tujec ali ne. Strinja se, da fizična zasnova soseske namiguje na zaprtost in soseska daje takšen vtis, kljub temu pa v sosesko vstopa veliko »tujcev«, bodisi mladine ali staršev z otroki.

Drugi intervju sem opravila z gospodom Ferdom Jordanom iz Ljubljanskega urbanističnega inštituta, ki se ukvarja z urbanizmom že 30 let in je med drugim sodeloval tudi pri oblikovanju zazidalnega načrta soseske Mostec. Z gospodom sva se pogovarjala o soseski Mostec in na splošno o trendih grajenja sosesk v Sloveniji.

Po besedah intervjuvanca je soseska Mostec neavtonomna soseska, ki je odvisna od četrtne skupnosti Šiška in njene javne infrastrukture. Na takšen način je zgrajenih veliko ostalih novogradenj. Soseska Mostec nima svoje javne infrastrukture in storitev, kot so šole in vrtci, z izjemo nekaj poslovnih prostorov in javnih zelenic.

Intervjuvanec me je posebej opozoril na spremembe, ki se zadnja leta dogajajo na področju gradnje sosesk. Pred leti je soseske oziroma naselja gradila država, ki je gradila z veliko javne infrastrukture. Število prebivalcev soseske naj bi bilo najmanj pet tisoč ljudi, da je bil zagotovljen pogoj za gradnjo šol, vrtcev, trgovin in podobnega. Današnje soseske večinoma gradijo zasebni vlagatelji in soseske so manjše ter »pripete« oziroma odvisne od širše skupnosti. Nekako so podobne spalnim naseljem.

Pri grajenju sodobnih sosesk, kot so Nova Grbina in Mostec, se poudarja predvsem varnost in zasebnost ter individualnost. Varovana stanovanja in soseske so nekakšen trend tudi pri nas, so pa to predvsem nadstandardne gradnje za višji razred. Sama soseska Mostec in skoraj vse ostale soseske v Ljubljani sicer nimajo konkretnih fizičnih ograd, imajo pa jasne morfološke meje, še bolj pa so očitne »meje«, ki jih zaznavajo neprebivalci. Ker so soseske promovirane kot varne in zasebne soseske za bogatejše in ker v večini primerov nimajo javne infrastrukture in javnih površin, kjer bi se ljudje srečevali in družili, dajejo občutek nedostopnosti in odmaknjenosti. Kot da tam ostali »nimamo kaj početi«.

Prevlada zasebnega kapitala in na sploh kapitalске logike tudi v Sloveniji je pripeljala do razdrobljenosti med sloji in večjega povpraševanja bogatejših po nadstandardnih soseskah, ki so varovane, zelene, mirne in tudi nedostopne. Kljub temu pa intervjuvanec meni, da je skoraj nemogoče, da bi kadar koli v prihodnosti Ljubljana postala mesto, sestavljeno iz ograjenih enklav, ločenih med sabo. Konkretnih fizičnih ograjevanj oziroma ograjenih sosesk po

mnenju intervjuvanca pri nas ni in jih v množičnem številu tudi ne bo, se pa strinja, da je zasebni kapital pripeljal do vse večje gradnje sosesk, ki so varovane, zasebne in močno individualne, katerih primer je tudi obravnavana soseska Mostec.

6.2 KOMENTAR TABELE IN INTERVJUJEV

Tabela 6.1: Lastnosti sosesk

	NOVA GRBINA	MOSTEC	VILA URBANA
dostopnost, odprtost	objekti kot okvir soseske (črka U); 24-urna varnostna služba; dostop skozi enoten receptorski vhod	obdana z naravnim zalednim sistemom; zasaditev zelenja kot žive meje; video-kamere v naselju	enoten vhod z recepcijo; 24-urna varnostna služba; stanovanjski objekti stojijo za visokimi zidovi poslovnega dela
javne površine, poslovni in storitveni prostori	notranje dvorišče, igrišče in park le za stanovalce; veliko poslovnih in storitvenih dejavnosti znotraj in v neposredni bližini soseske	veliko zelenih površin v soseski; trgovina in nekaj drugih storitvenih dejavnosti, rekreacijske površine	nekaj poslovnih dejavnosti; 24-urna služba za zagotavljanja stanovanjskih in tudi servisnih storitev
skupna organiziranost stanovalcev/soseske	poleg skupnega upravnika še spletna stran soseske; spletna oglasna deska za lastnike; nadzorni odbor; odbor zbora lastnikov	samo skupen upravnik	samo skupen upravnik
oglaševanje soseske	zasebna, nadstandardna, mirna, zelo varna, neprometna soseska z obilo storitvenih in trgovskih dejavnosti v bližini	»zelena«; »na svežem zraku«; nadstandardna; udobna; brez prometa; mirna; individualna stanovanja	elitna lokacija v centru mesta; nadstandardna, 24-urni dostop do storitev; varna

Po ogledu sosesk, pregledu dokumentacije o soseskah in opravljenih intervjujih sem prišla do sklepa, da je soseska Nova Grbina še najbolj orientirana navznoter v odnosu do ostalega dela mesta in ima še največ značilnosti in podobnosti z ograjenimi skupnostmi v ZDA. Soseska s svojimi fizično zasnovo očitno zapira notranji prostor med objekti. Nekega konkretnega javnega prostora, kot je park, sprehajališče in podobno sicer ne zapira, je pa omejen prehod skozi sosesko in dostop do igral. Sicer so vhodi v sosesko dejansko večino dneva odprti, popolnoma zaprta je le ponoči. Storitvene dejavnosti v soseski in v neposredni bližini so dovolj številčne, da zadovoljujejo osnovne potrebe prebivalcev soseske, s tem pa omogočajo neodvisnost od mesta. Podoben tip soseske predstavljajo še soseska Glavarjeva rezidenca in soseska v Kosezah.

Soseska Mostec je locirana izven mestnega središča, s treh strani jo obdajajo naravne površine. S fizično mejo ni ograjena, je pa nedostopna za promet. Poudarek je na zasebnosti in individualnosti ter zelenju, javne infrastrukture, razen nekaj zelenih površin, pa ni, zaradi česar lahko sklepam, da se v soseski ljudje med seboj redko družijo in ne ustvarjajo skupnosti. Zaradi statusa nadstandardne soseske in pomanjkanja javnih prostorov se tam, razen prebivalcev, malokdo zadržuje. Čeprav soseska Mostec ni ograjena in ne onemogoča dostopa do javnih površin, pa vseeno daje vtis, kot da tam živijo ljudje, ki se želijo distancirati od ostalega dela družbe.

Stanovanjski kompleks Vila Urbana se od obeh sosesk razlikuje po tem, da je locirana v strogem središču mesta. Ker je kompleks dokaj majhen, ne omejuje dostopa do javnega prostora, je pa otežen dostop do stanovanjskih blokov, ki so kar nekako skriti za visokimi zidovi poslovnega dela. Ker je stavba varovana cel dan, je dostop do notranjega prostora med obema objektoma za mimoidoče dokaj onemogočen. Že samo oglaševanje Vile Urbane ter podobnih kompleksov kot nadstandardnih, varovanih in luksuznih ustvarja občutek nedostopnosti in separacije od ostalih prebivalcev in naključnih mimoidočih.

Vse obravnavane soseske imajo v večji ali manjši meri značilnosti, ki sosesko definirajo kot zaprto, nadzorovano, varovano ali nedostopno. Tovrstne značilnosti sosesk ustvarjajo bodisi bolj ali manj jasne fizične meje, varnostne kamere in varnostniki. Občutek nedostopnosti za ostale prebivalce mesta ustvarja že samo oglaševanje sosesk ob gradnji oziroma prodaji stanovanj kot nadstandardne. Orientiranost navznoter pa omogočajo številne storitvene dejavnosti, ki obkrožajo sosesko in omogočajo prebivalcem, da imajo vse na dosegu roke,

čepprav jim primanjkuje nujne javne infrastrukture, kot so šole, vrtci in podobno. Ker je večina novjših sosesk in stanovanjskih kompleksov grajena s strani zasebnih investorjev, so ciljni kupci predvsem iz višjega razreda, tovrstnim kupcem pa se ponujajo večinoma nadstandardne zasebne in varovane soseske brez konkretnega javnega prostora ali infrastrukture. Stanovanjski bloki, kot je Vila Urbana, so sicer grajeni večinoma znotraj ožjega mestnega centra, vendar pa so notranji atriji ali dvorišča pogojno zaprta z raznimi vrati ali skrita za zidovi poslovnega dela kompleksa.

Obravnavane soseske sicer niso popolnoma zamejene in bi jih težko uvrstili pod ograjene skupnosti, vendar pa so zasnovane tako, da zagotavljajo čim večjo zasebnost in občutek individualnosti. Iz vseh pridobljenih podatkov sklepam, da obravnavane soseske niso popolnoma zaprte in izolirane od mesta, so pa manj dostopne za okolico. Soseske so del mesta in ga smiselno dopolnjujejo, rahla orientacija navznoter pa je razvidna predvsem pri soseskah Nova Grbina in Mostec.

Poleg omenjenih sosesk so v Ljubljani, pa tudi po drugih mestih Slovenije, še druge podobne soseske, ki so po fizični strukturi manj dostopne za okolico. Večina takšnih sosesk so novogradnje. Postavlja se vprašanje čemu pripisati vzrok za vse pogostejšo gradnjo tovrstnih sosesk. V Sloveniji urbanizacija in njene negativne posledice, kot je kriminal, ne obstajajo v takšni meri kot na primer v ZDA. Po podatkih statističnega urada RS se je v letu 2008 90 % Ljubljančanov počutilo varne v svojem okolišu, ko se je stemnilo (SURS, 2010).

Razlogi za bivanje v luksuznih soseskah, ki so ponavadi tudi bolj nedostopne, leži predvsem v potrebi po zasebnosti in individualnosti. Ljudje, ki se odločajo za nakup stanovanja v tovrstnih soseskah, iščejo tudi varnost in sosede, ki so po vrednotah in življenjskem stilu podobni njim. Pomemben dejavnik je tudi mirno in dokaj zeleno okolje.

Srna Mandič trdi, da je pri nas gradnja tovrstnih sosesk vedno bolj popularna zaradi močnega odziva arhitekturne stroke na povpraševanja bogatejših po nadstandardnih stanovanjih. Ljudje si želijo živeti v okolju, ki simbolizira prestiž, kar se doseže ravno s postavitvijo ograj, nadzornikov in podobnih simbolov, ki nakazujejo posebnost in ločenost soseske od okolice (Mandič 2002).

Po trenutnem stanju na področju grajenja sosesk lahko sklepamo, da se bodo tovrstne soseske gradile še naprej, predvsem če se uresničijo napovedi, da se bo v Slovenijo preseljevalo vedno več ljudi iz revnejših držav. Zaradi tega se bodo pojavljale vedno večje razlike med razredi, pri čemer se bo srednji in višji razred selil v tovrstne soseske, ker bodo s tem dosegli zasebnost, varnost in individualnost, kar postaja oziroma je že prioriteta modernega človeka v sodobni družbi.

Ob prevladi zasebnega kapitala, povečanih gospodarskih krizah in posledičnem porastu kriminala ter ob možni vedno večji urbaniziranosti in etnični heterogenosti Slovenije lahko potrdim svojo tezo, da bodo tovrstne ograjene ali vsaj močno varovane soseske postale zatočišče pred nevarnim svetom tudi za Slovence.

7 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem preučevala razmeroma nov trend v grajenju bivalnih okolišev, in sicer ograjene skupnosti. Osredotočila sem se predvsem na pojav tovrstnih sosesk v Združenih državah Amerike, saj so tam najbolj reprezentativne, pa tudi največ dobrih raziskav je narejenih na podlagi pogovorov s prebivalci ograjenih skupnosti v Ameriki.

Tovrstne raziskave so pokazale, da se ljudje selijo v zaprte soseske predvsem zaradi povečane urbanizacije in negotovosti ter nevarnosti, ki jo le-ta prinaša. S selitvijo v ograjeno skupnost ljudje iščejo varnost in občutek skupnosti, ki se je v zmešnjavi pozne moderne izgubil. Razne raziskave pa dokazujejo, da življenje v ograjenih soseskah zagotavlja samo lažen občutek skupnosti in povezanosti, poleg tega pa tudi dejanske varnosti ne zagotavlja, ampak le občutek varnosti.

Ograjene skupnosti, tam kjer jih je veliko, ustvarjajo predvsem socialno segregacijo, prostorsko ločenost skupin in diskriminacijo, poleg tega pa v nekaterih primerih onemogočajo dostop do javnega prostora in ga s tem privatizirajo. Zaradi večinoma negativnih posledic, raziskovalci zagovarjajo drugačne prostorske rešitve pri iskanju varnosti in izgubljene skupnosti, kot je na primer branljiv prostor, kjer prebivalci sami skrbijo za varnost svojega okolje in s tem sodelujejo pri skupnem cilju in ustvarjajo skupnost.

Tudi znotraj slovenskega urbanizma in mestnega planiranja prevladuje trend zagotavljanja zasebnosti, grajenja zidov, zapiranja, najemanja varnostnikov in podobno. Kljub temu, da fizična ograjenost slovenskih sosesk ni tako očitna kot ograjenost sosesk v Ameriki, pa zagotavljanje vedno večje zasebnosti in individualnosti prebivalcem v soseski lahko pripelje do tega, da bodo tudi slovenska mesta sestavljena iz več nepovezanih, vase zaprtih sosesk, brez medsebojne komunikacije.

Ker trend ograjenih skupnosti v Sloveniji še ne prevladuje popolnoma, bi se lahko naša družba naučila nekaj iz negativnih posledic, ki jih imajo ograjene skupnosti za družbo v Ameriki. Namesto grajenja popolnoma zaprtih sosesk, bi lahko uporabili drugačne urbanistične in arhitekturne pristope pri zagotavljanju zasebnosti in varnosti, ki pa ne bi vplivali na segregacijo in prostorsko diskriminacijo v našem okolju. Ljubljani, tako majhni

kot je, dodatna razdrobljenost zagotovo ne bi koristila. Skratka, na podlagi napak drugih mest še lahko preprečimo, da bi postali zaprti in izolirani eden pred drugim.

8 LITERATURA

Aalbers, Manuel. 2007. Ustvarjanje varnih sosesk. V *Regeneracija velikih stanovanjskih sosesk v Evropi*, ur. Ronald van Kemper, Alan Murie, Thomas Knorr-Siedow in Iván Tosics, 127–135. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Aleksić, Jelena. 2002. Urbani strahovi, postmoderna tveganja. *Teorija in praksa* 39 (2): 182–194.

Blakely, Edward James in Mary Gail Snyder. 1997. *Fortress America: gated communities in the United States*. Washington (D.C.): Brookings Institution Press, Cambridge (Mass.).

Draskler, Vesna. 2009. *Prestrukturiranje odprtega prostora stanovanjskih sosesk zgrajenih od 1960 do 1980 v Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Drobnič, Žiga. 2006. *Javne zelene površine v Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Filipović, Maša. 2007. *Družbena kohezija in soseska v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Finance. Dostopno prek: <http://www.finance.si/> (10. maj 2010).

Forrest, Ray in Ade Kearns. 2001. Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies* 38 (12): 2125–2143.

Gantar, Pavel. 1985. *Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje*. Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS, Univerzitetna konferenca ZSMS.

Genis, Serife. 2007. Producing elite localities: The rise of gated communities in Istanbul. *Urban Studies* 44 (4): 771–798.

Genius Loci, Inštitut za arhitekturo in urbanizem, d.o.o. 2002. *Spremembe in dopolnitve prostorskih ureditvenih pogojev za območja urejanja v mestnem središču. Območje urejanja CO 7/I Barvarska steza*. Ljubljana: Genius Loci, Inštitut za arhitekturo in urbanizem, d.o.o.

Gradbeno podjetje Grosuplje. Dostopno prek: <http://www.gpg.si/> (15. februar 2010).

Hočevar, Marjan in Matjaž Uršič. 2007. *Protiurbanost kot način življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Imos. 2010. *Stanovanjska soseska Mostec*. Dostopno prek: http://www.imos.si/reference/stanovanjska_soseska_mostec (15. januar 2010).

Kranjska investicijska družba. Dostopno prek: <http://www.kidholding.com/> (11. februar 2010).

Lehrer, Ute Angelika. 2007. Ali je za javni prostor še kaj prostora? Mesta, ki se globalizirajo, in privatizacija javnega. V *Zbornik: o urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnimi mestom?*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 211–221. Ljubljana: Krtina.

Ljubljanski urbanistični zavod. Dostopno prek: <http://www.luz.si/slo/> (23. april 2010).

Ljubljanski urbanistični zavod, d. d. 1996. *Zazidalni načrt za območje urejanja ŠS 1/9 ob Koseškem bajerju in spremembe in dopolnitve prostorskih ureditvenih pogojev za plansko celoto Š1 Šiška*. Ljubljana.

Low, Setha. 2003. *Behind the gates: life, security and the pursuit of happiness in fortress America*. New York: Routledge.

Lupi, Tineke in Sako Musterd. 2006. The suburban community question. *Urban Studies* 43 (4): 801–817.

Mestna občina Ljubljana. 2010. *Javni informacijski sistem prostorskih podatkov Mestne občine Ljubljana*. Dostopno prek: http://urbinfo.gis.ljubljana.si/web/profile.aspx?id=MOL_Urbanizem@Ljubljana (26. maj 2010).

MKA nepremičnine. 2010. *Novogradnje*. Dostopno prek: <http://nepremicnine.mka.si/novogradnje>. (11. februar 2010).

Društvo arhitektov Ljubljana, LB Hipo d.o.o in Imos inženiring d.d. 1997. *Natečaj za pridobitev arhitektonskih rešitev stanovanjskih objektov v območju urejanja ŠS 1/9 ob Koseškem bajerju v Ljubljani: natečajna dokumentacija*. Ljubljana: Društvo arhitektov Ljubljana, LB Hipo d.o.o., Imos inženiring d.d.

Nove Grbine. Dostopno prek: <http://www.novagrbina.com/> (22. januar 2010).

Putnam, Robert. 1995. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6 (1): 65–78.

Rebernik, Dejan. 2007. Trajnostni prostorski razvoj in novejši procesi v prostorskem razvoju Ljubljane. *Dela* (27): 17–38.

Revija Ambient. 2010. *Soba z razgledom*. Dostopno prek: <http://www.revijaambient.si/prostori/domovanja/Soba-z-razgledom.html> (15. maj 2010).

Sanchez, Thomas W., Robert E. Lang. in Dawn M. Dhavale. 2005. Security versus Status?: A first look at the Census's Gated Community Data. *Journal of Planning Education and Research* 24 (3): 281–291.

Sendi, Richard. 2007. Izboljševanje javnih prostorov. V *Regeneracija velikih stanovanjskih sosesk v Evropi*, ur. Ronald van Kemper, Alan Murie, Thomas Knorr-Siedow in Iván Tosics, 115–125. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Silič, Aljoša. 2003. *Odnos med javnim in zasebnim prostorom: intermediarnost virtualnega prostora*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Srna Mandič. 2002. Novi trendi v razvoju socialnih storitev in njihov vpliv na evropske stanovanjske politike. V *Stanovanjske študije*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič Hrast, 5–20. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Statistični urad Republike Slovenije. 2010. *Pilotna anketa o žrtvah kriminala*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/novica/prikazi.aspx?id=3035> (29. maj 2010).

Turner, Bryan S. 2007. The enclave society: Towards a Sociology of Immobility. *European Journal of Social Theory* 10 (2): 287–303.

Urbana Slovenija. Dostopno prek: <http://urbanaslovenija.blog.si/>. (29. maj 2010).

Vila Urbana. Dostopno prek: <http://www.villaurbana.si/> (23. april 2010).

Zavod za prostorsko kulturo TrajektT. Dostopno prek: <http://www.trajekt.org/> (16. maj 2010).

Wilson-Doenges, Georjeanna. 2000. An exploration of sense of community and fear of crime in gated communities. *Environment and Behaviour* 32 (5): 597–611.